
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

סוגיות בגאוגרפיה עירונית:תהליכי פרבור ומיקום פעילויות כלכליות -
40051

תאריך עדכון אחרון 24-09-2024

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: גאוגרפיה

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ערן רזין

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: msrazin@mscc.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: שני 15:30-16:30

תאור כללי של הקורס:

הקורס עוסק בתמורות במיקום פעילויות כלכליות ובסדר היום המחקרי בגאוגרפיה כלכלית בעשרות השנים האחרונות, כרקע להבנת תהליכים עירוניים: צמיחה, פרבור, מטרופוליניזציה והתחדשות עירונית. בחלקו הראשון יידונו המעבר מהתקופה הפורדיסטית לפוסט פורדיסטית; דפוסי מיקום משתנים של תעשיות עתירות ידע; תהליכי גלובליזציה כלכלית והשלכותיהן על דפוסי מיקום ועל התפתחות עירונית; הגילוי מחדש של היתרונות להתקבצות, המשתקף בריכוזיות מרחבית של פעילויות כלכליות מסוימות ובצמיחת ערי ענק בעולם המתפתח; השלכות מרחביות של מאה שנפתחה במשברים: פיגוע מגדלי התאומים ב-2001, משבר 2008, משבר הדיור בערי עולם, משבר הקורונה 2020/1. עד כמה ישפיעו המסחר המקוון והעבודה מהבית על דפוסי המיקום של פעילויות כלכליות ועל שווקי הנדל"ן?

חלקו השני של הקורס יתמקד בתהליכים עירוניים: תהליכי פרבור של מגורים ותעסוקה אל מול התחדשות עירונית ומדיניות להגבלת הפרבור ולקידום התחדשות עירונית ועירוניות בדגש על אתגרי המדיניות העירונית והאזורית בישראל. יודגשו סוגיות עדכניות, גם באמצעות עבודות הסטודנטים. מה צפוי לנו בעשור הקרוב בעקבות התפתחויות טכנולוגיות בתחבורה ובתקשורת, תמורות פוליטיות, משבר הקורונה וההתחממות הגלובלית? סוגיות כגון: השפעת משבר הקורונה ותהליכים רחבים נוספים על העיר: השלכות המסחר המקוון והעבודה מהבית על דפוסי המיקום של פעילויות כלכליות ועל מערך שימושי הקרקע בעיר; משבר מרכזי הערים בארצות הברית: המחלוקת על סיבותיו והאם ניתן להפיק ממנו לקחים למקומות אחרים; משבר הדיור והצורך בציפוף אל מול העדפות למגורים בצפיפות נמוכה, משבר הדיור והכלכלה המוניציפלית, משבר האקלים והתכנון העירוני, הגודש התחבורתי והצורך להשתחרר מהתלות בדלקים מאובנים: עירוניות (עירוב שימושים וציפוף), המכונית האוטונומית, החשמלית והשיתופית: סיכויים וסיכונים, הפוטנציאל והמגבלות ב"מיקרו-מוביליטי", הפוטנציאל והמגבלות במערכות מסילתיות להסעת המונים.

מטרות הקורס:

הקורס עוסק בתמורות במיקום פעילויות כלכליות ובסדר היום המחקרי בגאוגרפיה כלכלית בעשרות השנים האחרונות, כרקע להבנת תהליכים עירוניים: צמיחה, פרבור, מטרופוליניזציה והתחדשות עירונית. בחלקו הראשון יידונו המעבר מהתקופה הפורדיסטית לפוסט פורדיסטית; דפוסי מיקום משתנים של תעשיות עתירות ידע; תהליכי גלובליזציה כלכלית והשלכותיהן על דפוסי מיקום ועל התפתחות עירונית; הגילוי מחדש של היתרונות להתקבצות, המשתקף בריכוזיות מרחבית של פעילויות כלכליות מסוימות ובצמיחת ערי ענק בעולם המתפתח; השלכות מרחביות של מאה שנפתחה במשברים: פיגוע מגדלי התאומים ב-2001, משבר 2008, משבר הדיור בערי עולם, משבר הקורונה 2020/1. עד כמה ישפיעו המסחר המקוון והעבודה מהבית על דפוסי המיקום של פעילויות כלכליות ועל שווקי הנדל"ן?

חלקו השני של הקורס יתמקד בתהליכים עירוניים: תהליכי פרבור של מגורים ותעסוקה אל מול התחדשות עירונית ומדיניות להגבלת הפרבור ולקידום התחדשות עירונית ועירוניות בדגש על אתגרי המדיניות העירונית והאזורית בישראל. יודגשו סוגיות עדכניות, גם באמצעות עבודות הסטודנטים. מה צפוי לנו בעשור הקרוב בעקבות התפתחויות טכנולוגיות בתחבורה ובתקשורת, תמורות פוליטיות, משבר הקורונה וההתחממות הגלובלית? סוגיות כגון: השפעת משבר הקורונה ותהליכים רחבים נוספים על העיר: השלכות המסחר המקוון והעבודה מהבית על דפוסי המיקום של פעילויות כלכליות ועל מערך

שימושי הקרקע בעיר; משבר מרכזי הערים בארצות הברית: המחלוקת על סיבותיו והאם ניתן להפיק ממנו לקחים למקומות אחרים; משבר הדיור והצורך בציפוף אל מול העדפות למגורים בצפיפות נמוכה, משבר הדיור והכלכלה המוניציפלית, משבר האקלים והתכנון העירוני, הגודש התחבורתי והצורך להשתחרר מהתלות בדלקים מאובנים: עירוניות (עירוב שימושים וציפוף), המכונית האוטונומית, החשמלית והשיתופית: סיכויים וסיכונים, הפוטנציאל והמגבלות ב"מיקרו-מוביליטי", הפוטנציאל והמגבלות במערכות מסילתיות להסעת המונים.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

היכרות מקיפה של הקשר בין תהליכים גאוגרפיים-כלכליים לתמורות עירוניות.
כלי למידה.
מסגרות תיאורטיות.
יכולת כתיבה.

דרישות נוכחות (%) :

80%

שיטת ההוראה בקורס: הרצאות

תרגיל קריאה

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

1. תמורות בגאוגרפיה הכלכלית בעשורים האחרונים (כולל חזרה מקוצרת על חומרים שנלמדו בגאוגרפיה של פעילות כלכלית):
  - המעבר מהתקופה הפורדיסטית לתקופה הפוסט-פורדיסטית, קומפלקסים של ייצור גמיש, גאוגרפיה של תעשיות עתירות ידע.
  - גלובליזציה כלכלית ופיתוח עירוני: ערי העולם ומאפייניהם בעידן של גלובליזציה.
  - גילוי מחדש של יתרונות ההתקבצויות במרחב / במרחבים עירוניים גדולים של פעילויות כלכליות.
  - כסף, מימון, השקעות, יש חדש במושג ה-financialization?
2. תמורות בהתפתחות עירונית:
  - תהליכי פרבור והשפעת התפתחות אמצעי התחבורה ותמורות בגאוגרפיה הכלכלית עליהם.
  - הגדרת פרבור מפוזר (sprawl urban), גורמים משפיעים על דפוסי פרבור, המחלוקת המדעית והציבורית סביב פרבור מפוזר. מגמות מנוגדות של התחדשות עירונית.
  - חזון העיר הקומפקטית, ההתחדשות העירונית, העירוניות וההליכתיות.
  - מגמות בגאוגרפיה של מסחר ומשרדים בעקבות התמורות הכלכליות וחידושים טכנולוגיים בתחבורה ובתקשורת.
3. תהליכי פרבור בישראל:
  - תמורות בגאוגרפיה של תעשיות ופעילויות כלכליות בישראל בין שנות החמישים לשנות האלפיים.
  - תמורות בשולי האזורים המטרופולינים בשנות ה-80
  - תמורות במדיניות הקרקעית מאז 1990
  - תמורות במדיניות התכנון מאז 1990

• תהליכים של הפרטה, קיטוב חברתי-כלכלי ורפורמות נאו-ליברליות אל מול עלייתן של שדולות סביבתיות וחברתיות

4. פיתוח כלכלי עירוני בקונטקסט של משבר תחילת המאה ה-21:
• שורשיו והשלכותיו של משבר הדיור בערי עולם: משבר המשכנתאות, ריבית נמוכה, רגולציה תכנונית.
• עירוניות חדשה והשלכות ההתפתחות הטכנולוגיות הצפויות בתחבורה.
• התחממות גלובלית, משבר הקורונה, המעבר מריבית נמוכה לאינפלציה: אי ודאות, שיבושים ברשתות אספקה - השלכות על דפוסי המיקום של פעילויות כלכליות ועל העיר.

חומר חובה לקריאה:
אין. קריאה. מוטמעת במטלות הקורס

חומר לקריאה נוספת:
אתרי אינטרנט עם חומר עדכני חשוב, בעיקר בצד העירוני:

מכון ברוקינגס הוא מקור טוב למחקרים עדכניים על מדיניות עירונית (בארה"ב), כולל ההתמודדות עם משברים בעשור האחרון.

<https://www.brookings.edu/topic/cities-regions/>

החומר עדכניים עירוניים בנושאים קצרים למאמרים מצוין אתר הוא metropolitiques.eu.
בצרפתית עשיר יותר ואין בעיה לתרגמו באמצעות [Translate Google](https://www.google.com/translate).

<https://metropolitiques.eu/-Essays-.html>

אתר בלומברג [citylab](https://www.bloomberglab.com/) כולל בלוגים, מאמרים עדכניים רלוונטיים, כולל של ריצ'רד פלורידה.

<https://www.bloomberg.com/citylab?page&eq;31>

ואתרים ישראלים ראויים לציון:

שפת רחוב מגזין עירוני
<https://www.stlanguage.com/>

תומר שלוש - אורבניזטור
<http://www.urbanizator.com/>

יוגב שרביט - המדד המוניציפלי
<https://muni-index.co.il/>

קבוצת הפייסבוק: עירוניות מתחדשת בישראל

חומר עדכני בגאוגרפיה כלכלית

Barnes, T.J. and Christophers, B. (2018) *Economic Geography, A Critical Introduction*, Wiley Blackwell.

Ch. 9 Money and Finance.

MacKinnon, D., Cumbers, A. (2019) *An Introduction to Economic Geography, Globalization, Uneven Development and Place*, Third edition, London: Routledge.
Ch 4 Capital unbound? Spatial circuits of finance and investment.

Gibbs, R.J. (2012) *Principles of Urban Retail Planning and Development*, Hoboken, NJ: Wiley.

Kellerman, A. (2019) *The Internet City, People, Companies, Systems and Vehicles*, Cheltenham: Edward Elgar.

התפשטות עירונית ובלוימת פרבור מפוזר

Knox, P.L. and McCarthy, L. (2005) *Urbanization, An Introduction to Urban Geography*, Second edition, Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Gillham, O. (2002) *The Limitless City, a Primer on the Urban Sprawl Debate*, Washington, DC: Island Press.

Bruegmann, R. (2005) *Sprawl, a Compact History*, Chicago: The University of Chicago Press.

Razin, E. and Rosentraub, M. (2000) *Are fragmentation and sprawl interlinked? North American evidence*, *Urban Affairs Review* 35: 864-879.

Razin, E., Dijst, M. and Vazquez, C. (eds.) (2007) *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas, Market Forces versus Planning Regulations*, Dordrecht: Springer.

Phelps, N.A. (ed.) (2017) *Old Europe, New Suburbanization?* Toronto: Toronto University Press.

Rode, P. (2018) *Governing Compact Cities*, Cheltenham: Edward Elgar.

משבר 2008 והשלכותיו

Erie, S.P., Kogan, V. And MacKenzie, S.A. (2011) *Paradise Plundered, Fiscal Crisis and Governance Failures in San Diego*, Stanford, CA: Stanford University Press.

עירוניות ואתגרי המדיניות העירונית לקראת העשור השלישי של המאה ה-21

UN-HABITAT (2009) *Planning Sustainable Cities, Global Report on Human Settlements 2009*, London: Earthscan.

UN-HABITAT (2010) *State of the World's Cities 2010/2011, Bridging the Urban*

Divide, London: Earthscan.

Vojnovic, I. (ed.) (2013) *Urban Sustainability, A Global Perspective*, East Lansing: Michigan State University Press.

Foletta, N. and Henderson, J. (2016) *Low Car(bon) Communities, Inspiring Car-Free and Car-Lite Urban Futures*, London: Routledge.

Langdon, P. (2017) *Within Walking Distance, Creating Livable Communities for All*, Washington, DC: Island Press.

Cervero, R., Guerra, E. and Al, S. (2017) *Beyond Mobility, Planning Cities for People and Places*, Washington, DC: Island Press.

Beske, J. and Dixon, D. (2018) *Suburban Remix*, Washington, DC: Island Press.

National Geographic (2019) *Cities, Ideas for a Brighter Future*, April.

Shellenberger, M. (2021) *San Fransicko: Why Progressives Ruin Cities*, Harper.

אתגרי המדיניות האזורית והעירונית בישראל

Gonen, A. (1995) *Between City and Suburb, Urban residential patterns and processes in Israel*, Aldershot: Avebury.

Charney, I. (2017) A "supertanker" against bureaucracy in the wake of a housing crisis: Neoliberalizing planning in Netanyahu's Israel, *Antipode* 49: 1223-1243.

Feitelson, E. (2018) *Shifting sands of planning in Israel*, *Land Use Policy* 79: 695-706.

Mualam, N. (2018) *Playing with supertankers: Centralization in land use planning in Israel – a national experiment underway*, *Land Use Policy* 75: 269-283.

אש, ת' ופייטלסון, ע' (2009) דיוני ועדת ניסים כצוהר לתהליך היזמות בקרקע ברשויות המקומיות בישראל, ירושלים: מחקרי פלורסהיימר, האוניברסיטה העברית.

בירן, ש'פ' (2000) בדמעה יקצורו, אדמה ישנה, קניין חדש, קו אדום, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

בן-אליא נ' ורזון, ע' (2008) השלטון המקומי ומדיניות שמירת השטחים הפתוחים, תל אביב: מכון דש"א.

ברשישת, א' ופייטלסון, ע' (1998) התפשטות היזמות הפרטית בקרקע ציבורית, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.

לפידות, א', אפלבוים, ל' ויהודאי, מ' (2006) הקיבוץ בסביבה משתנה - בין הישרדות לשמירת ערכים, אופקים בגאוגרפיה 66: 27-7.

פרנקל, א' ואשכנזי, מ' (2005) חזון בר קיימא מול מציאות זוחלת? תבנית הזחילה העירונית בישראל, חיפה: המרכז לחקר העיר והאזור, הטכניון.

פרנקל, א' וסהלה, א' (2010) פרבור וזחילה עירונית ביישובים הערביים בישראל, תבנית המרקם הבנוי ביישובים הערביים, חיפה: המרכז לחקר העיר והאזור, הטכניון.

רזין, ע' (עורך) (2007) החייאת מרכזי ערים ופיתוח מוקדי מסחר ברשויות המקומיות, ירושלים ותל אביב: מחקרי פלורסהיימר האוניברסיטה העברית, ובית הספר לממשל ולמדיניות אוניברסיטת תל אביב.

שלאין, א' ופיטלסון, ע' (1996) מדיניות השמירה על קרקע חקלאית: התהוותה, מיסודה וערעורה, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.

מרכיבי הציון הסופי :

הגשת עבודה מסכמת / פרויקט גמר / מטלת סיכום / מבחן בית / רפרט 65 %
מטלות הגשה במהלך הסמסטר: תרגילים / עבודות / מבדקים / דוחות / פורום / סימולציה ואחרות
35 %

מידע נוסף / הערות:

חובות הקורס

1. נוכחות בלפחות 75% מהשיעורים (לא כולל שירות מילואים).
2. תרגיל ביניים (35% מהציון הסופי): ניתוח של שני מאמרים מדעיים רלוונטיים, שפורסמו בשנים 2019 ואילך בכתבי עת מדעיים כגון אלה המופיעים ברשימה (עד 3 עמודים). יש לקבל אישור למאמר לפני הכנת התרגיל):

- Journal of Economic Geography
- Economic Geography
- International Journal of Urban and Regional Research
- Regional Studies
- Cities
- Urban Studies
- Urban Affairs Review
- Journal of Urban Affairs
- Environment and Planning A, B, C, D
- European Planning Studies

- Journal of the American Association of Planners

אין לכלול מאמרים מקריאות חובה של קורסים אחרים.

אפשר באישור המרצה לבחור מאמרים מכתבי עת אחרים, מהשנים 2018 ואילך.

אפשר להמיר את תרגיל הביניים בהרצאה בעל פה, בתיאום עם מרצה הקורס (מגבלות זמן ורמת

העניין הרחב לתלמידי הקורס)
המאמרים יעסקו בסוגות האקטואליות שמופיעות בסילבוס.

3. עבודת סיום קצרה (עד 10 עמודים) שתעסוק בסוגיות האקטואליות המפורטות בסילבוס (65% מהציון הסופי). העבודה תסתמך על מאמרים מהעיתונות המדעית הבינלאומית, ספרים אם רלוונטי, ויכולה להסתמך חלקית גם על מקורות אינטרנטיים אחרים. יש לקשור את העבודה לחומרים שהועברו בשיעור. הנחיות נוספות בנוגע לנושאי העבודה ימסרו בהמשך.